

5.2

॥ सावित्र्युवाच ॥

प्रजास्त्वयैता नियमेन संयता नियम्य चैता नयसे स्वकाम्यया ।

ततो यमत्वं तव देव विश्रुतं निबोध चेमां गिरमीरितां मया ॥ ३३ ॥

niyama *m* - обет; обуздывание, усмирение; *In. Abl. adv.* определено, конечно;

niyam *I P.* - сдерживать, усмирять, обуздывать;

īr (II *U. īrte*; *caus. īrayati*; *p.p. īrita*) - двигаться; *caus.* двигать, производить, произносить;

अद्रोहः सर्वभूतेषु कर्मणा मनसा गिरा ।

अनुग्रहश्च दानं च सतां धर्मः सनातनः ॥ ३४ ॥

adroha *m* - невраждебность, благосклонность, доброта, снисходительность, верность;

anugraha *m* - услужливость, угодливость;

sanātana - постоянный, вечный;

एवंप्रायश्च लोको ऽयं मनुष्याः शक्तिपेशलाः ।

सन्तस्त्वेवाप्यमित्रेषु दयां प्राप्तेषु कुर्वते ॥ ३५ ॥

evamprāya - такой, таков;

śaktipeśala - снисходительный по силам;

dayā *f* - жалость; сострадание, милосердие;

dayaṃ *kar VIII U.* - жалеть *кого-либо (+Loc.)*;

॥ यम उवाच ॥

पिपासितस्येव भवेद्यथा पयस्तथा त्वया वाक्यमिदं समीरितम् ।

विना पुनः सत्यवतो ऽस्य जीवितं वरं वृणीष्वेह शुभे यदिच्छसि ॥ ३६ ॥

pipāsita - *p.p. des. om pā*;

॥ सावित्र्युवाच ॥

ममानपत्यः पृथिवीपतिः पिता भवेत्पितुः पुत्रशतं तथौरसम् ।

कुलस्य संतानकरं च यद्भवेत्तृतीयमेतद्वरयामि ते वरम् ॥ ३७ ॥

aurasa - родной, собственный;

samtāna *n* - продолжение рода, расположение;

॥ यम उवाच ॥

कुलस्य संतानकरं सुवर्चसं शतं सुतानां पितुरस्तु ते शुभे ।

कृतेन कामेन नराधिपात्मजे निवर्त दूरं हि पथस्त्वमागता ॥ ३८ ॥

varcas *n* - блеск;

kṛta (*p.p. om kar*) - сделанный; *Instr. Loc. praep.* ради, из-за, для;

dūra - далекий, дальний; *n* даль; *Acc. Instr. Abl. Loc. adv.* вдали, издали, далеко;

॥ सावित्र्युवाच ॥

न दूरमेतन्मम भर्तृसंनिधौ मनो हि मे दूरतरं प्रधावति ।

अथ ब्रजन्नेव गिरं समुद्यतां मयोच्यमानां शृणु भूय एव ह ॥ ३९ ॥

saṃnidhi *f* - близость, присутствие, наличие; *Loc.* вблизи, у;
pradhāva I P. - удаляться, стремиться;
vraja I P. - идти, уходить;
samudyama (sam-ud-yama, I P.) - поднимать; *pass.* начинать, готовиться, собираться,
намереваться, думать о ч.-л.;

विवस्वतस्त्वं तनयः प्रतापवांस्ततो हि वैवस्वत उच्यसे बुधैः ।

समेन धर्मेण चरन्ति ताः प्रजास्ततस्तवेहेश्वर धर्मराजता ॥ ४० ॥

vivasvant - лучезарный, *nom.pr.* бога солнца;
tanaya *m* - сын;
sama - равный, одинаковый; подобный, самый;

आत्मन्यपि न विश्वासस्तावान्भवति सत्सु यः ।

तस्मात्सत्सु विशेषेण सर्वः प्रणयमिच्छति ॥ ४१ ॥

viśvāsa *m* - доверие (+*Acc., Gen, Loc.*);
praṇaya *m* - расположение, любовь;

सौहृदात्सर्वभूतानां विश्वासो नाम जायते ।

तस्मात्सत्सु विशेषेण विश्वासं कुरुते जनः ॥ ४२ ॥

॥ यम उवाच ॥

उदाहृतं ते वचनं यदङ्गने शुभे न तादृक्त्वद्वृते मया श्रुतम् ।

ṛte - за исключением, кроме, без;

अनेन तुष्टो ऽस्मि विनास्य जीवितं वरं चतुर्थं वरयस्व गच्छ च ॥ ४३ ॥

॥ सावित्र्युवाच ॥

ममात्मजं सत्यवतस्तथौरसं भवेदुभाभ्यामिह यत्कुलोद्भवम् ।

शतं सुतानां बलवीर्यशालिनामिदं चतुर्थं वरयामि ते वरम् ॥ ४४ ॥

kulodvaha (kula-udvaha) продолжающий род;
-śālin обладающий, изобилующий;

॥ यम उवाच ॥

शतं सुतानां बलवीर्यशालिनां भविष्यति प्रीतिकरं तवाबले ।

परिश्रमस्ते न भवेन्नृपात्मजे निवर्त दूरं हि पथस्त्वमागता ॥ ४५ ॥

abala - бессильный, слабый; *f ā* женщина;

॥ सावित्र्युवाच ॥

सतां सदा शाश्वती धर्मवृत्तिः सन्तो न सीदन्ति न च व्यथन्ते ।

सतां सद्भिर्नाफलः संगमो ऽस्ति सद्भ्यो भयं नानुवर्तन्ति सन्तः ॥ ४६ ॥

śāsvant, *f -vatī* (*mж.* śāsvant) - постоянный, непрерывный, вечный;
sad (P. pr. sīdati — I; p.p. sanna) - сидеть; опускаться; быть побежденным, погибнуть;
vyath I Ā. - колебаться, сбиваться;
anuvart I Ā. - приходить, попадать; руководствоваться ч.-л., жить по;

सन्तो हि सत्येन नयन्ति सूर्यं सन्तो भूमिं तपसा धारयन्ति ।

सन्तो गतिभूतभव्यस्य राजन्सतां मध्ये नावसीदन्ति सन्तः ॥ ४७ ॥

gati *f* - движение; ходьба, ход, путь; способ, манера; прохождение, защита; причина, основание; счастье; переселение души;

आर्यजुष्टमिदं वृत्तमिति विज्ञाय शाश्वतम् ।

सन्तः परार्थं कुर्वाणा नावेक्षन्ति प्रतिक्रियाम् ॥ ४८ ॥

juṣṭa (*p.p. om juṣ* - нравиться) - приятный, посещаемый;
avekṣ (ava-īkṣ, I Ā.) - смотреть на, обращать внимание, ожидать, наблюдать, замечать;
pratikriyā *f* - воздаяние, возмездие, расплата за услугу;

न च प्रसादः पुरुषेषु मोघो न चाप्यर्थो नश्यति नापि मानः ।

यस्मादेतन्नियतं सत्सु नित्यं तस्मात्सन्तो रक्षितारो भवन्ति ॥ ४९ ॥

prasāda *m* - милость, благосклонность, умилоствление; ясность, чистота;
mogha - напрасный, тщетный;
māna *n* - мера; *m* честь, уважение; самомнение;

॥ यम उवाच ॥

यथा यथा भाषसि धर्मसंहितं मनो ऽनुकूलं सुपदं महार्थवत् ।

तथा तथा मे त्वयि भक्तिरुत्तमा वरं वृणीष्वप्रतिमं पतिव्रते ॥ ५० ॥

saṁdhā III U. - налагать, соединять; *p.p.* соединенный, согласный;
apratima - несравненный, бесподобный, превосходящий;

॥ सावित्र्युवाच ॥

न ते ऽपवर्गः सुकृताद्विनाकृतस्तथा यथान्येषु वरेषु मानद ।

वरं वृणे जीवतु सत्यवानयं यथा मृता ह्येवमहं विना पतिम् ॥ ५१ ॥

apavarga *m* - окончание, заключение речи, дар;
vinākṛta - лишенный;
manāda - милостивый, милосердный;

न कामये भर्तृविनाकृता सुखं न कामये भर्तृविनाकृता दिवम् ।

न कामये भर्तृविनाकृता श्रियं न भर्तृहीना व्यवसामि जीवितुम् ॥ ५२ ॥

vyavasā (vy-ava-sā, I P.) - предпринимать, решаться, хотеть размышлять;

वरातिसर्गः शतपुत्रता मम त्वयैव दत्तो हियते च मे पतिः ।

वरं वृणे जीवतु सत्यवानयं तवैव सत्यं वचनं भविष्यति ॥ ५३ ॥

atisarga *m* - разрешение, исполнение;

॥ मार्कण्डेय उवाच ॥

तथेत्युक्त्वा तु तं पाशं मुक्त्वा वैवस्वतो यमः ।

धर्मराजः प्रहृष्टात्मा सावित्रीमिदमब्रवीत् ॥ ५४ ॥

एष भद्रे मया मुक्तो भर्ता ते कुलनन्दिनि ।

-nandin - радующийся, радующий;

अरोगस्तव नेयश्च सिद्धार्थः स भविष्यति ॥ ५५ ॥

siddhārtha (siddha-artha) - достигший своей цели;

चतुर्वर्षशतायुश्च त्वया सार्धमवाप्स्यति ।
इष्ट्वा यज्ञैश्च धर्मेण ख्यातिं लोके गमिष्यति ॥ ५६ ॥

khyāti f - известность, слава;

त्वयि पुत्रशतं चैव सत्यवाञ्जनयिष्यति ।
ते चापि सर्वे राजानः क्षत्रियाः पुत्रपौत्रिणः ॥ ५७ ॥
ख्यातास्त्वन्नामधेयाश्च भविष्यन्तीह शाश्वताः ।
पितुश्च ते पुत्रशतं भविता तव मातरि ॥ ५८ ॥

nāmadheya n - именование, имя;

मालव्यां मालवा नाम शाश्वताः पुत्रपौत्रिणः ।
भ्रातरस्ते भविष्यन्ति क्षत्रियास्त्रिदशोपमाः ॥ ५९ ॥
एवं तस्यै वरं दत्त्वा धर्मराजः प्रतापवान् ।
निवर्तयित्वा सावित्रीं स्वमेव भवनं ययौ ॥ ६० ॥

pratāpavant - величественный; известный, знаменитый;

bhavana n - дом, жилище; дворец;

सावित्र्यपि यमे याते भर्तारं प्रतिलभ्य च ।
जगाम तत्र यत्रास्या भर्तुः शावं कलेवरम् ॥ ६१ ॥

śāva - лишенный жизни, мертвый;

kalevara m, n - тело;

सा भूमौ प्रेक्ष्य भर्तारमभिसृत्योपगृह्य च ।
उत्सङ्गे शिर आरोप्य भूमावुपविवेश ह ॥ ६२ ॥

abhisar I P. - быстро подходить, приближаться;

upagrah IX P. - приподнимать;

संज्ञां च स पुनर्लब्ध्वा सावित्रीमभ्यभाषत ।
प्रोष्यागत इव प्रेम्णा पुनः पुनरुदीक्ष्य वै ॥ ६३ ॥

sañjñā f - сознание, память, чувства;

pravas (pra-vas, I P.) - отправляться в путь, уходить;

udīkṣ (ud-īkṣ, I Ā.) - поднимать взор;

॥ सत्यवानुवाच ॥

सुचिरं बत सुप्तो ऽस्मि किमर्थं नावबोधितः ।
क्व चासौ पुरुषः श्यामो यो ऽसौ मां संचकर्ष ह ॥ ६४ ॥

avabudh I P. caus.- будить, обращать внимание на, напоминать;

saṅkarṣ I P. - утаскивать, уносить;

॥ सावित्र्युवाच ॥

सुचिरं त्वं प्रसुप्तो ऽसि ममाङ्गे पुरुषर्षभ ।

गतः स भगवान्देवः प्रजासंयमनो यमः ॥ ६५ ॥

विश्रान्तो ऽसि महाभाग विनिद्रश्च नृपात्मज ।

यदि शक्यं समुत्तिष्ठ विगाढां पश्य शर्वरीम् ॥ ६६ ॥

vinidra - бессонный, не спящий, не спавший;
vigāh (I Ā., p.p. vigāḍha) - наступать (о ночи);
śarvarī f - ночь;